

І.В КОВАЛЬЧУК,

к.е.н., доцент кафедри прикладної економіки,

Національний університет харчових технологій

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ АГРОХОЛДИНГІВ В УКРАЇНІ

У статті досліджені інтеграційні процеси в АПК України, узагальнені тенденції розвитку агрохолдингів після фінансової кризи 2008 р., особливу увагу присвячено процесу концентрації капіталу на рівні таких мегаутворень, як Ukrlandfarming, «Кернел» та Миронівський хлібопродукт.

Ключові слова: агрохолдинги, інтеграція, концентрація, консолідація.

В статье исследованы интеграционные процессы в АПК Украины, обобщены тенденции развития агрохолдингов после финансового кризиса 2008 г., особое внимание уделено процессу концентрации капитала на уровне таких мегаобразований, как Ukrlandfarming, «Кернел» и Мироновский хлебопродукт.

Ключевые слова: агрохолдинги, интеграция, концентрация, консолидация.

The article investigates the integration processes in agro-industrial complex of Ukraine, summarizes trends in the development of agricultural holdings after the financial crisis of 2008, it is focused on the process of concentration of capital at megastructures such as Ukrlandfarming, «Kernel" and Mironovsky Hliboproduct.

Keywords: agricultural holdings, integration, concentration and consolidation.

Постановка проблеми. Агропромисловий комплекс – єдиний сектор, який без падіння пережив кризу, демонструє зростання і є локомотивом розвитку економіки України на сучасному етапі. Сільське господарство стало чи не найбільш привабливою галуззю для інвесторів. При цьому

продуктивність аграрного сектору України має колосальний потенціал. Український ринок інвестори розглядають як досить перспективний і прибутковий. Частка українського АПК в сумі валютних надходжень країни від експорту всіх груп товарів за останні шість років зросла з 12,8% до майже 26%. Обсяги експорту аграрної продукції за той же період збільшилися в 2,8 рази, досягнувши в 2012 році майже \$18,2 млрд., у той час як весь український експорт зріс всього в 1,4 рази [2].

За даними Мінфіну, в 2012 р. дохід від експорту продукції сільського господарства та харчової промисловості перевищив дохід від експорту металургії. Виробництво і експорт в агросекторі ростуть темпами, далеко випереджаючими практично будь-яку з галузей. За даними першого віце-прем'єра С. Арбузова, кожна четверта гривня від всієї експортної виручки була аграрною. І це при тому, що експорт 2012 р. не був рекордним [7]. За підсумками 2012 року валова продукція сільського господарства України склала близько 16% загального ВВП країни, або 223,2 млрд. грн. При цьому 67% - це продукція рослинництва [4].

Спеціального дослідження в контексті розвитку сільськогосподарського потенціалу країни потребують інтеграційні процеси, наслідком яких є утворення агрохолдингів. Саме завдячуючи їх розвитку, АПК на сьогодні один з найбільш інвестиційно привабливих в Україні. Інвестиційна привабливість сектору для іноземців зумовлена можливістю інвестувати капітал саме у великі агропромислові утворення, що в свою чергу сприяє розвитку аграрного сектору.

Нині не існує єдиної думки науковців щодо перспективності зазначеної форми аграрно-промислової інтеграції з точки зору інтересів держави й суспільства. Різноманіття поглядів на перспективи концентрації капіталу дуже часто зумовлене більше політичною чи бізнесовою позицією, ніж ґрунтується на наукових дослідженнях. Проте стрімкий розвиток процесів концентрації капіталу в АПК ставить перед економічною наукою питання необхідності визначення доцільності розвитку зазначених процесів для економіки України.

Метою статті є аналіз сучасного етапу інтеграційних процесів в АПК, виявлення основних тенденцій розвитку агрохолдингів в Україні після кризи 2008 р.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Проблемам становлення і функціонування агрохолдингів в Україні присвячені роботи таких вчених-економістів як С. Авдашева, В. Амбросов, В. Андрійчук, В. Голота, О. Єранкін, Т. Зінчук, О. Мороз, Ю. Нестерчук, Т. Осташко, П. Саблук та ін.

Проте, незважаючи на значну кількість наукових праць із зазначеної тематики, недостатньо дослідженими залишаються тенденції функціонування вертикально-інтегрованих об'єднань в АПК в післякризовий період. Потребує оцінки та визначення його впливу на розвиток економіки країни процес концентрації капіталу, необхідним є поглиблений аналіз ефективності функціонування агрохолдингів, актуальними є дослідження прикладного характеру, на основі яких будуть зроблені висновки щодо перспектив інтеграційних процесів в АПК.

Виклад основного матеріалу. За даними Державного агентства земельних ресурсів України станом на 01.01.2013 р. сільськогосподарські угіддя займали 41,6 млн. га, що становить 70,9% від загальної площі території України, з них: рілля – 32,5 млн. га (53,8%) [6]. Тимчасом земля в Україні використовується вкрай неефективно. За словами експерта з аграрних питань Центру Разумкова В. Жмуцького, у Великобританії розорано 24% території, у Франції - 32%, в Німеччині - 33%, в Польщі - 44%. Ці показники значно менші, ніж в Україні, а врожайність - більша [3].

За результатами досліджень із 2004 р. в аграрному секторі економіки спостерігаються процеси, які характеризують третій етап трансформаційних змін -інтенсифікація аграрного виробництва на основі концентрації сільськогосподарського майна і земель. Процеси концентрації через оренду землі та її купівля-продаж розвиваються стихійно шляхом консолідації великих масивів земель

сільськогосподарського призначення в руках окремих юридичних та фізичних осіб [8].

Результатом третього етапу реструктуризації, що виник спонтанно й здійснюється стихійно без будь-якого втручання держави та відповідного юридичного забезпечення, стало зосередження капіталу й агропромислового виробництва в одних руках, причому з огляду на масштаби процесу концентрації можна його назвати «надконцентрацією виробництва» [8].

Значна частина корпоративного сектора в сільському господарстві країни представлена потужними горизонтально і вертикально інтегрованими структурами, що мають в земельних банках сотні і тисячі га земель, високий рівень капіталізації і централізовано кероване сільськогосподарське виробництво [8].

Загалом виникнення агрохолдингів в постсоціалістичних країнах пов'язано з недосконалістю і провалами у функціонуванні економіки, відсутністю необхідних інституційних і правових умов для ведення ефективного бізнесу, не адекватною політикою держави, зокрема відсутністю повноцінного ринку сільськогосподарської землі. Проте існує думка, що частково це пов'язане з активною державною підтримкою такого курсу розвитку аграрного сектора, який домінував у радянський період, коли основними виробниками продовольства були колгоспи і радгоспи. Незважаючи на динамічність зміни політичних еліт після набуття незалежності, уряди завжди орієнтувалися на підтримку розвитку великого бізнесу в сільському господарстві. Продовольчу безпеку в Україні пов'язують із сільськогосподарським виробництвом, що базується не на сімейних бізнес-моделях, як у розвинутих країнах світу, а на приватних багатоземельних корпоративних структурах [1].

У період 2004-2008 рр. процеси створення великих агрохолдингів, що мали 50-100 тис. га землі, здійснювалися гігантськими темпами. Сформоване аграрне лобі робило ставку на швидке скасування мораторію і легалізацію власності на захоплені земельні масиви.

Пролонгація мораторію і фінансова криза 2008 р. обернулася істотними втратами для власників холдингових компаній. Проте, як свідчать результати досліджень, зазначені процеси призвели до появи нових тенденцій в розвитку вертикально-інтегрованих об'єднань. Потужніші гравці почали поглинати слабкіших. Крім того, з'явилися нові оператори, які почали формувати свої земельні банки за рахунок придбання більш слабких агрохолдингів. Фінансова криза сприяла перегрупуванню стратегічних інвесторів, що спрямували свої інтереси в агропродовольчий сектор, який перебуває у вигіднішому становищі, ніж інші [8].

Процес консолідація орних земель в нашій країні стрімко розвивається. Станом на 1 вересня 2013 року тридцять найбільших українських агрохолдингів орендували близько 17% всіх орних земель країни, тобто 4820 тис. га із засіяних 28115 тис. га під урожай 2013 року. Цікаво, що на початок року ця тридцятка орендувала 15,7 % від усієї ріллі країни, або 4413 тис. га, наростивши свій сукупний земельний банк на більш ніж 400 тис. га за вісім місяців [5]. В основному активне нарощування земельних банків визначається бажанням компаній зайняти лідерські позиції перед відкриттям ринку сільгоспземлі.

Результатом інтеграційних процесів стало переформатування ринку, поява значно потужніших, порівняно з докризовим періодом агрохолдингів, прихід нових гравців, що призвело до посилення процесів концентрації капіталу в агропромисловому секторі. Як свідчать дані табл.1, докорінні зміни відбулися у складі найбільших за величиною земельних банків агрохолдингів.

Незважаючи на те, що після фінансової кризи 2008 року агрохолдинги змушені були переглянути свої агресивні стратегії зростання і ставляться до купівель обережніше, в Україні продовжується процес консолідації земель. Беззаперечним лідером консолідації сьогодні є компанія Ukrlandfarming, земельний банк якої оцінюється в 670 тис. га, що в 1,5 рази більше за земельний банк найближчого конкурента – компанії

«Кернел». Такі досягнення зумовлені амбітним розвитком Ukrlandfarming протягом досліджуваного періоду.

За оцінкою журналу Forbes, з 2010 по 2012 рік О.Бахматюк, власник компанії, провів більше 10 поглинань. Так, в 2010 Ukrlandfarming придбала групу компаній Робуста, яка спеціалізувалася на виробництві сільськогосподарських культур; групу компаній Дакор, яка спеціалізувалася на вирощуванні сільськогосподарських культур, виробництві цукру і тваринництві; групу компаній Райз, основний бізнес якої полягав у вирощуванні сільськогосподарських культур, виробництві цукру, насіння, тваринництві, послуг зі зберігання, дистрибуції сільськогосподарської техніки, добрив, засобів захисту рослин, насіння та іншої продукції; групу компаній Укрм'ясо, основний бізнес якої був сфокусований на промисловому виробництві яловичини й шкіряної продукції.

В 2011-2012 Ukrlandfarming придбала групу компаній Агро-Альфа, основною діяльністю якої було вирощування сільськогосподарських культур і розведення молочної худоби; Авангард, який зосередив свою діяльність на виробництві курячих яєць і яечних продуктів, а також компанії Олімпекс, Агро-Ресурс, Зоря, Чернишевське і Макон. Лише протягом 2013 р. Ukrlandfarming наростила свій земельний банк на 138 тис. гектарів, оформивши операцію купівлі українських підприємств компанії Valinor.

Рейтинг агрохолдингів України за величиною земельного банку

Місце в рейтингу	2007		2013	
	Назва	Величина земельного банку, тис. га	Назва	Величина земельного банку, тис. га
1	ТОВ «Українські аграрні інвестиції»	250	Ukrlandfarming	670
2	ВАТ «Маріупольський металургійний комбінат ім. Ілліча»	238	«Кернел»	422
3	«Ленд вест компанії»	164	New Century Holding	400
4	ЗАТ «Агротон» (Луганська обл.)	150	Миронівський Хлібопродукт	360
5	ЗАТ «Райз»	143	Мрія	298
6	ТОВ «Астарта-Київ»	141,7	Українські Аграрні інвестиції	264
7	«Украгроінвест»	140	Астарта	245
8	ВАТ «Миронівський хлібопродукт»	140	HarvEast	205
9	Корпорація «Приват-Агро»	133	Індустріальна молочна	136

			компанія	
10	ДП «Нафком-Агро»	112	Агротон	120

Складено автором на основі:

http://economics.lb.ua/business/2012/06/15/156433_sostavlen_reyting_samih_krupnih.html

На збільшенні земельного банку були спрямовані і зусилля компанії «Кернел», яка до 2007 р. не входила до десятки найбільших латифундистів України. У 2008 р. «Кернел» розширила свій земельний банк до 80 тис. га. В 2010 відбулася купівля групою «Кернел» активів компанії Allseeds - її прямого конкурента. У 2011 р. група «Кернел» подвоїла свої сільськогосподарські активи в результаті придбання компанії «Укррос», що володіє 90 тис. гектар сільськогосподарських земель. У жовтні 2011 р. Кернел придбав 100% частки капіталу сільськогосподарської компанії «Енселко», яка обробляла 29,3 тис. га. Це нове підприємство, обладнане за останнім словом сільськогосподарської техніки, розширило операції групи «Кернел» в Хмельницькій області, багатій чорноземом і належною кількістю опадів.

У квітні 2012 року «Кернел» зробив наступний крок у розширенні сільськогосподарської діяльності, уклавши опціон на придбання 100% частки в двох сільськогосподарських компаніях, які сукупно обробляли 119,2 тис. га в Полтавській і Хмельницькій областях України. Влітку 2013 р. компанія завершила операцію з придбання української агрокомпанії з земельним банком в розмірі 108 тис. га і потужностями зі зберігання зерна в обсязі 100 тонн. В 2013 р. група «Кернел» придбала акції компанії «Дружба-Нова», яка вважається однією з найбільш технологічних в країні.

Багато агрохолдингів купували не потужних конкурентів, а невеликі ферми, виключно заради їхньої землі. Наприклад, «Агротрейд» в 2013 р. придбав три сільгоспкомпанії у Харківській та Чернігівській областях,

«Агроліга» - агрокомпанію із земельним банком 1,6 тис. га, а «Індустріальна молочна компанія» - агрокомпанію з 16 - 20 тис. га землі. Багато в чому це пов'язано з тим, що на ринку багато невеликих гравців, охочих продати активи. Найбільше їх серед фермерів, які мають земельний банк від 2 тис. до 30 тис. га. Після посухи в 2012-му компанії не були впевнені в тому, що зможуть ефективно працювати надалі, особливо, якщо погодні катаклізми будуть повторюватися. Найбільше ферм продаються в центрі, на півдні України та в Криму - регіонах, сильно страждають від посух і заморозків. Інша причина - зростання необхідних інвестицій в один гектар землі. За оцінками експертів, щоб конкурувати, власники наділів повинні інвестувати в гектар посіву щонайменше \$800, що для багатьох дрібних фермерів недоступно.

Досліджуваний період ознаменувався і появою нових гравців на агроринку. Аналіз показує: якщо раніше активно розвивали свій бізнес в агросекторі групи, у яких він був основним напрямком діяльності, то в останні роки цьому бізнесу все більше уваги стали приділяти фінансово-промислові та інші багатогалузеві групи. Так, наприклад, в 2008 р. у складі групи «Приват» був створений «Приват-Агрохолдинг». В 2009 р. група «СКМ» отримала контроль над свинокомплексом «Слобожанщина», основні ресурси якого зосереджені в Донецькій, Запорізькій і Черкаській областях. В 2010 р. «СКМ» разом з ММК Ілліча дістались п'ять дочірніх підприємств меткомбінату, що спеціалізуються на виробництві сільгосппродукції. Земельний банк групи «СКМ» становить 205 тисяч гектарів і тепер він входить до складу нового аграрного підрозділу СКМ – HarvEast Holding.

Активно розвивала свій непрофільний бізнес і група «Індустріальний союз Донбасу» на базі компанії «Бахмутський аграрний союз». Зараз це третє за розміром підприємство в Україні з виробництва свинини. Крім цього, «Індустріальна група», яка була створена ІСД, викупила

контрольний пакет акцій основного власника «Української молочної компанії».

Активність процесів злиття та поглинання зумовлена і змушеним продажем компаній, які не витримали високого боргового навантаження після кризи 2008 р. Так, одне з найбільш модернізованих підприємств галузі, агрохолдинг «Дружба-Нова», в 2013 році був змушений продати 80% «Кернелу». Причому причиною продажу став саме активний розвиток минулих років - за інформацією з відкритих джерел, чистий борг «Дружби-Нової» до моменту укладання угоди складав \$101 млн.

В 2010 р. Ukrlandfarming купив компанію «Райз » з боргами більш ніж \$300 млн. Проблема високого боргового навантаження постала дуже гостро перед агрокомпаніями саме в досліджуваному періоді. Істотні борги сьогодні є практично у всіх великих компаній. Але якщо великі холдинги - штучний товар, купити який готові не всі, то пропозицій з продажу невеликих компаній з земельним банком в 3-20 тис. га на ринку досить багато. Як правило, подібні кластери купують найчастіше заради інфраструктури - елеваторів, техніки і кадрів.

Процеси консолідації земель супроводжувалися динамічним розвитком виробничих потужностей найбільших агрохолдингів України. Так, в 2008р. компанія «Кернел» придбала другий за величиною в Україні зерновий комплекс Трансбалктермінал - перевалка зернових вантажів у чорноморському порту м.Іллічівськ. Термінал із щорічними обсягами перевалки понад 4,0 млн. тонн став для «Кернел» основними воротами на міжнародні експортні ринки, компанія отримала унікальну платформу для експорту зерна, виробленого в Україні, а також для транзиту зерна з Росії та Казахстану. Дане придбання стало логічним завершенням найбільшого виробничо-логістичного ланцюжка в українському агробізнесі.

У 2009 р. компанія «Кернел» розширила потужності з виробництва рослинної олії в чорноморському регіоні, уклавши договір про переробку

давальницької сировини об'ємом 230 тис. тонн насіння соняшнику на рік на маслоекстракційному заводі в порту Іллічівська, розташованому поруч зі своїм портовим терміналом Трансбалктермінал.

В 2010 р., продовжуючи консолідацію маслоекстракційного виробництва в Україні, «Кернел» купила активи свого конкурента компанії «Allseeds», збільшивши тим самим виробничі потужності з переробки насіння соняшнику на 565 тис. тонн на рік, а також термінали для перевалки та експорту соняшникової олії і шроту. До кінця 2010р. з введенням в експлуатацію нового мультизернового маслоекстракційного заводу на півночі Миколаївської області загальні виробничі потужності «Кернел» з переробки насіння соняшнику перевищили 2 млн. тонн на рік. Компанія стала безперечним лідером з виробництва соняшникової олії в Україні та її найбільшим експортером.

В 2011 р. за рахунок придбання маслоекстракційного заводу «Українська Чорноморська індустрія» в Іллічівську олієпереробні потужності компанії «Кернел» були збільшені на 300 тис. тонн насіння на рік, в результаті чого загальна потужність з переробки насіння соняшнику зросла до 2,6 мільйона тонн на рік. У серпні 2011 року «Кернел» придбав компанію «Русские масла». У вересні 2012 року «Кернел» спільно з дочірньою компанією Glensoge створили на паритетних умовах спільне підприємство, яке придбало 100% частку в глибоководному експортному зерновому терміналі в порту Тамань, Російська Федерація.

Стрімкий розвиток виробничих потужностей спостерігався і на Миронівському хлібопродукті. В 2008 р. МХП отримав контроль над 80% акцій заводу «Український бекон», який виробляє м'ясні вироби, що дозволило розширити продуктову лінійку МХП за рахунок таких брендів м'ясоковбасних виробів, як «Бащинський» та «Європродукт». В 2009 р. Миронівська птахофабрика вийшла на повну виробничу потужність - введена в експлуатацію друга виробнича лінія. У вересні 2009 р. збільшилися потужності з переробки соняшнику на «Катеринопільському

елеваторі», що дозволило МХП задовольнити попит на необхідний для виробництва комбікормів соняшниковий протеїн. У 2012 році була побудована і введена в експлуатацію перша черга Вінницького птахокомплексу, розпочато будівництво біогазової станції на птахофабриці «Оріль-Лідер». У грудні 2012 року перший ферментатор був уведений в експлуатацію в тестовому режимі.

Характерною ознакою процесів концентрації після 2008 р. є застосування економічно обґрунтованих підходів до прийняття стратегічних рішень. Агрокомпанії все більше звертають увагу на оптимізацію земельних банків та виробничих потужностей, оскільки процеси консолідації потребують значних фінансових ресурсів, а на ринку «безкоштовних» активів не залишилося. Так, агрохолдинг «Кернел», придбавши підприємство «Дружба-Нова», продав ряд інших активів, розташованих далеко від основних потужностей компанії. Шведська агрофірма з активами в Україні та Росії Agrokultura AB, щоб раціоналізувати свій земельний банк, вирішила скоротити його на 24,8 тис. га - приблизно до 65 тис. га, що в підсумку дозволить їй економити \$1,6 млн. на рік, в тому числі за рахунок скорочення витрат на сплату земельного податку та орендної плати за землю. Компанія відмовиться від земель в Криму, Хмельницькій, Полтавській, Рівненській та Житомирській областях, а також частково в Західній Україні, які були розташовані занадто далеко від зерносховищ, і залишилася працювати тільки в Івано-Франківській, Львівській і Тернопільській областях.

Оптимізує свої землі і HarvEast - компанія продає «Ілліч-Агро Запоріжжя» та ДП «Умань» в Черкаській області холдингу Genero Group, пояснюючи бажання позбутися активів стратегією щодо зниження кліматичних ризиків і оптимізації банку землі в зоні ризикованого землеробства, до якої відноситься Запоріжжя, а також порівняно невеликим земельним банком з відсутністю можливості його суттєвого розширення, кажучи про Умань. При цьому компанія активно

придивляється до ринку, збираючись збільшити свій земельний банк приблизно на 50 тис. га.

Через економічну недоцільність не були реалізовані деякими агрохолдингами в 2013 р. й угоди, майже доведені до завершення. Наприклад, група Axzon, якій належить друге за величиною свинарне підприємство в Україні – «Даноша», відмовилася від купівлі агрокомбінату «Калита». Незважаючи на те, що агрокомбінат - сьомий виробник свинини в країні з великим стадом тварин, прибутку власнику («Смарт-Холдингу») він не приносив. Головною перевагою підприємства була близькість до Києва і, відповідно, великий ринок збуту. Втім, свого покупця «Калита» знайшла - наприкінці серпня її купила компанія ТОВ «Агродім Лідер».

Однією з тенденцій досліджуваного періоду є пошук ефективних моделей розвитку агрохолдингів. Більшість профільних агрокомпаній впроваджували точне землеробство, сучасні добрива і техніку, краплинне зрошення, ноу-тілл. Так, в планах KSG Agro довести зрошування полів практично до 100%, без цього працювати на півдні країни в нинішніх погодних умовах досить складно. В розвиток компанії щорічно інвестується близько \$1 млн.

Агрохолдинги, які мають в структурі різнопрофільні активи, частіше відмовляються від них. Так, наприклад, одним з перших на цьому шляху був HarvEast Holding, який ліквідував свинарні ферми та рибне виробництво. Починання HarvEast стало тенденцією - цукрового виробництва як непрофільного позбулися «Кернел» і агрохолдинг Sintal Agriculture. Перший продав один зі своїх заводів майже за \$32 млн. німецькій групі Pfeifer & Langen і шукає покупця на решту. Другий виручив за один цукровий завод \$1,7 млн., а виробництво на іншому призупинив.

Продовжують розвивати непрофільні активи переважно ті компанії, у яких вони, хоча б частково, вписуються у виробничий цикл. Так, наприклад, найбільше свинарне підприємство країни - компанія «АПК-

Інвест» - активно інвестує в елеватори, здаючи в оренду приблизно 20% потужностей іншим компаніям. «Креатив Груп», основний бізнес якої - виробництво рослинної олії і маргаринів, розвиває свинокомплекс, рослинництво і виробництво палет, оскільки це дає можливість диверсифікувати дохід і не вимагає особливих зусиль за рахунок синергії з основними бізнесом.

Яскраво вираженою тенденцією досліджуваного періоду була диверсифікація діяльності агрохолдингів. Багато хто з них активно освоювали тваринництво, птахівництво, овочівництво, вкладали кошти у вирощування і переробку фруктів і ягід. Слід відзначити також ще одну тенденцію - посилення вертикальної інтеграції в рамках агрохолдингів, які прагнуть якомога більше поглиблювати переробку сировини. Одночасно, виробники м'ясної та молочної продукції продовжували активно інвестувати кошти у створення власної сировинної бази. Крім цього, окремі великі агрохолдинги активно здійснювали перелив капіталу в суміжні та інші галузі, в тому числі в розвиток логістики, створення транспортних компаній, виробництво біогазу та енергогенеруючих підприємств, виробництво агротехніки, з метою забезпечення основної діяльності.

Позначилася ще одна тенденція в діяльності найбільших агрохолдингів - створення власних банків і інших фінансових компаній, що дозволяє їм оптимізувати фінансові потоки групи, а також використовувати інші можливості для підвищення ефективності бізнесу.

Новою тенденцією досліджуваного періоду стало збільшення активів за рахунок придбання за межами України. Так, у серпні 2011 року «Кернел» купив компанію «Русские масла» і вийшов на російський ринок. За рахунок цього придбання загальна потужність компанії з переробки насіння соняшнику збільшилася на 400 тис. тонн на рік, що дало можливість «Кернелу» успішно стартувати на новому ринку. У вересні 2012 року «Кернел» спільно з дочірньою компанією Glencore створили на

паритетних умовах спільне підприємство, яке придбало 100% частку в глибоководному експортному зерновому терміналі в порту Тамань, Російська Федерація.

Миронівський хлібопродукт влітку 2013 р. завершив операцію з придбання російської компанії «Воронеж Агро Холдинг», яка була рослинницьким активом великого російського виробника курятини «Рустрейд Холдингу». У Росії «Воронеж Агро Холдинг» оперує земельним банком в розмірі 40 тис. га. Проте, вже маємо і приклад невдалої закордонної інвестиції - придбання компанією Ukrlandfarming птахофабрики в США. Зараз актив виставлений на продаж.

Результатами активних інтеграційних процесів в АПК стала поява компаній-лідерів в певних сегментах ринку. Так, компанія Ukrlandfarming є на лідером з виробництва насіння зернових культур, яєць та яєчних продуктів і шкіри; займає друге місце в Україні з виробництва цукру. На основі даних Державного комітету статистики України, в 2012 р. частка компанії Ukrlandfarming становила близько 4,2% від загального виробництва зернових культур, 10,3% від загального виробництва цукру з цукрового буряку, 15,7% від загального промислового виробництва яловичини та 24% від загального виробництва шкіри [9]. Згідно даних компанії «Про-Консалтинг», в 2012 році компанія Ukrlandfarming мала ринкову частку близько 33% від українського виробництва яйця (близько 52% промислового виробництва яйця) та близько 88% сухих яєчних продуктів [9].

«Кернел» є найбільшим виробником і експортером соняшникової олії, провідним експортером зерна, одним з лідерів у сфері надання послуг з перевалки та експорту зерна, рослинного масла і шроту. Компанія здійснює перевалку власного зерна, а також надає послуги третім особам через зерновий термінал «Трансбалктермінал», має найбільшу приватну мережу зернових елеваторів в Україні.

МХП є найбільшим в Україні виробником м'яса птиці. У 2013 році він отримав дозвіл на імпорт курятини в країни ЄС. Лідером з виробництва цукрового піску є компанія «Астарта-Київ», яка продовжує нарощувати свої виробничі потужності, незважаючи на те, що український ринок цукру перебуває в складному становищі через перенасичення і низькі ціни на цей продукт.

Протягом досліджуваного періоду позвавилась активність агрохолдингів по залученню фінансових ресурсів на міжнародних ринках. IPO компанії «Кернел» є найбільшим розміщенням емітентів України, ресурси від здійснення якого були використані на розвиток виробництва, а не на погашення термінових боргових зобов'язань. Спочатку компанія залучила 218 млн дол. США у листопаді 2007 р., а потім через SPO у березні 2008 р. ще 84 млн дол. США. Успіх «Кернел» з моменту розміщення найбільш показовий. Багато хто на ринку називає її ідеальною біржовою компанією серед країн СНД. Якщо для українських компаній на Варшавській фондовій біржі (ВФБ) 90% інвесторів – польські, то в акції цієї компанії інвестують інвестори зі всього світу. З метою фінансування стратегії розвитку та запланованих придбань в квітні 2010 р. компанія розмістила серед інвесторів акцій нового випуску, виручивши 80 млн. дол. США, а в 2011 р. - 140 млн. дол. США .

В 2008 р. МХП провів первинне публічне розміщення акцій (у формі глобальних депозитарних розписок) на Лондонській фондовій біржі і став першою українською аграрною компанією, що провела лістинг на основному майданчику в Лондоні, залучивши 322 млн. дол. США. В квітні 2010 р. Миронівський хлібопродукт випустив облігації на суму \$330 млн., в травні холдинг рефінансував 250 млн. дол. США єврооблігацій, а в кінці року продав близько 10% акцій компанії. У вільному обігу з 2010 р. знаходяться близько 35% акцій МХП.

Компанія Ukrlandfarming в березні 2013 р. здійснила випуск єврооблігацій, які були внесені до списку Ірландської фондової біржі.

Випуск склав \$275 млн з подальшими довипуском на \$150 млн і \$75 млн. Перед цим в 2010р. підконтрольна Ukrlandfarming компанія Avangardco здійснила IPO у формі глобальних депозитарних розписок на суму 188 млн. USD на Лондонській фондовій біржі.

Залучали капітал на міжнародних ринках і менші за розміром агрохолдинги, серед яких – Агротон, KSG Agro, Індустріальна молочна компанія, Ovostar Union N.V, Continental Farmers Group, ViOil Holding S.A., AgroGeneration.

Висновки. Після фінансової кризи 2008 р. розвиток агрохолдингів в Україні здійснюється дуже динамічно. Дослідження цього процесу дозволило виявити наступні тенденції: інтенсифікація процесів злиття та поглинання; нарощування земельних банків найбільш потужними агрохолдингами і, як наслідок, поява амбітних мегаутворень – лідерів в певному ринковому сегменті; зміна компаній-лідерів за розмірами земельного банку в результаті процесів злиття та поглинання; переформатування ринку, в тому числі за рахунок появи і розвитку нових операторів; розширення земельних банків і активів за рахунок виходу на ринки інших країн; інтенсифікація розвитку виробничих потужностей; оптимізація земельних банків; активізація процесу залучення капіталу на міжнародних фондових майданчиках; посилення боргового навантаження.

Результатом зазначених процесів є надконцентрація капіталу в межах окремих агроформувань. Проте, процес надконцентрації капіталу, на нашу думку, не досяг своєї верхньої межі. Наприклад, О.Бахматюк має наміри вивести свій холдинг Ukrlandfarming до трійки найбільших світових агрокомпаній. За його словами, зараз компанія знаходиться на восьмому місті у світі за розміром земельного банку. Власник МХП Ю. Косюк подальший розвиток холдингу бачить за рахунок купівлі інших компаній, а не за рахунок будівництва нових переробних потужностей з нуля. Згідно з планами топ-менеджменту, через п'ять років Миронівський

хлібопродукт має стати міжнародною компанією з філіями в Україні та Росії.

Незважаючи на неоднозначні оцінки впливу агрохолдингів на соціально-економічний розвиток територій, де працюють такі величезні утворення, економічна наука констатує факт їх виникнення, має досліджувати їх розвиток, визнаючи, що саме вони привертають увагу закордонних інвесторів до українського АПК.

Список використаних джерел

1. Андрійчук, В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2. – С. 3-9.
2. Верницький, Н. Продать дороже / Н. Верницький // Инвестгазета. – Режим доступа: <http://www.investgazeta.net/kompanii-i-rynki/prodat-dorozhe-164598/> – 6.12.2013
3. Денков, Д. Уряд демонтує ринок в АПК? / Д. Денков // Українська правда. – Режим доступа: <http://www.epravda.com.ua/publications/> – 10.02.2011
4. Купченко, А. Большая перемена / А. Купченко // Инвестгазета. – Режим доступа: <http://www.investgazeta.net/kompanii-i-rynki/bolshaja-peremena-164591/> – 05.12.2013
5. Левченко, Т. Создавая латифундии / Т. Левченко // Инвестгазета. – Режим доступа: <http://www.investgazeta.net/kompanii-i-rynki/sozdavaja-latifundii-164600/> - 06.12.2013
6. Офіційний сайт Державного агентства земельних ресурсів України // Режим доступа: <http://land.gov.ua/>
7. ТОП-100 крупнейших агрохолдингов Украины по итогам 2012 года – Режим доступа: <http://rtpp.com.ua/news/2013/08/06/4/2980.htmls> – 06.08.2013

8. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація : наук. доп. / [О.М. Бородіна, В.М. Геєць, А.О.Гуторов та ін..] ; за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В.Прокопи ; НАН України, Ін-т екон. та прогнозув.- К., 2012.- 56 с.

9. Сайт компанії Ukrlandfarming // Режим доступа:
<http://www.ulf.com.ua/uk/about/company-profile>